

Uskonnon ja politiikan tällä puolen

Käsillä olevan teemanumeron kirjoitukset nostavat esille uskonnon ja politiikan suhteen läntisessä, sekularisoituneeksi väitetyssä maailmassa. Erikoisnumero koostuu neljästä kirjoituksesta, joten katsaus on tietenkin valikoiva. Lisäksi kirjoitukset heijastavat kirjoittajiensa tutkimuksellisia intressejä. Vaikka kokoelmaa ei ole suunniteltu etukäteen jonkin näkökulman tai teeman valossa, kirjoitukset liittyvät kansainvälisten suhteiden (tieteenalan) poliittiseen teologiaan, ja niiden kohteena on politiikan ja uskonnon ilmiökenttä. Kansainvälisten suhteiden tieteenalan oman uskonnollisen perustan tai luonteen pohdinta poliittisen teologian näkökulmasta jää toiseen yhteyteen. Haluan kuitenkin osaltani viitata siihen, että uskonnolla, tai ainakin sekularisoituneella uskonnolla, on varsin näkyvä merkitys sekä kansainvälisen politiikan käytännössä että sen tutkimuksessa.

Kaksi artikkelia kohdistaa huomion Yhdysvaltoihin. Hanskan tarkastelun kohteena on Ronald Reagan ja hänen kauttaan profeettallisen politiikan idea, kun taas Ruotsila tarkastelee Yhdysvaltain kristillisen oikeiston – evankeaalisen liikkeen – demonisoivaa suhtautumista Kansainliittoon ja Yhdistyneisiin kansakuntiin. Näillä kahdella tapauksella ei välttämättä ole suoraa keskinäistä yhteyttä, mutta sekä profeettallisen politiikan idealla että evankeaalisen liikkeen aatemaailmalla on varmasti yhtymäkohtansa tämänkin vuoden presidentinvaaleihin. Luoma-ahon artikkelissa puolestaan nostetaan esille Suomen tapaus sivuten poliittisen teologian ideaa, ja Ojakankaan katsaus muistuttaa uskonnon monimutkaisesta roolista Natsi-Saksan politiikassa.

Tässä kokoelmassa esiin nostetut aiheet eivät ole ainoita mahdollisuuksia sen todentamiseksi, että uskonnon ja politiikan läheinen suhde ei ole tyypillistä vain yhdysvaltalaiselle poliittiselle kulttuurille, vaan myös muille sekularisoituneille maille – Venäjä mukaan lukien. Sekularisoituneiden maiden poliittisen teologian ymmärtäminen auttaa kyseenalaistamaan sitä vallitsevaa maailmankuvaa, jossa uskonto kytketään vain poliittiseen Islamiin tai islamilaisiin terroristeihin.

Samassa kriittisessä hengessä haluan nostaa esiin myös ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen uskonnollisen luonteen, vaikka pidänkin sitä, ja yleensäkin kaikkinaisia aitoja ihmisoikeuksia, suuressa arvossa. Ihmisoikeuksien julistuksen ja vastaavien asiakirjojen tapa edustaa sekularisoitunutta, rationaalialia ajattelua johtaa pyrkimykseen esittää näin määritellyt oikeudet universaaleina, maailman kaikkia ihmisiä koskevin arvoina. Toisin sanoen niiden nähdään edustavan arvoja, joilla ei ole uskonnollisia tai muitakaan kulttuurisia sidoksia – siitä huolimatta, että ihmisoikeusarvot ovat pääsääntöisesti läntisten (uskonnollisten) arvojen heijastumia. Muut ihmisoikeuskäsitykset – erityisesti Islamiin liitetyt – puolestaan näyttävät kummallisilta uskonnollisten elementtien sekoitukselta, joilla ei yksinkertaisesti saa tai voi olla universaalialia merkitystä. Illuusio länsimaisesta sekularisuudesta osaltaan luo edellytyksiä ihmisoikeuskäsitysten yhteentör-

mäyksille. Vastaava ihmisoikeuskäsitysten yhteentörmäys on tuttua kylmän sodan ideologisen vastakkainasettelun ajalta.

Kansainvälisten suhteiden – tai kansainvälisen politiikan ja myös maailmanpolitiikan – tutkimuksen ”eurosentristinen” (Western IR) luonne ei ole tässä valossa mikään yllätys. Sen taustalla on ajatus, että kansainvälisten suhteiden (tai kansainvälisen) teoria on vakaasti otettavassa muodossaan vain anglosaksista tai länsieurooppalaista teoriaa. Muuta vastaavaa teoriaa ei yksinkertaisesti tunnusteta olevan olemassa. Tätä pidetään niin itsestään selvänä, että kansainvälisten suhteiden klassinen teoria tai vaikkapa ns. englantilaisen koulukunnan ”kansainvälisen teoria” rakentuvat ongelmitta yksinomaan eurooppalaisen aateperinnön varaan. Esimerkiksi Beate Jahnin toimittama *Classical Theory in International Relations* (Cambridge University Press 2006) käsittelee meille tuttuja tapauksia: Perikles, Kant, Rousseau, Saint-Pierre, Smith, Locke, Mill, Grotius, Hobbes ja Clausewitz.

Tiedämme kuitenkin, että klassiseksi luettavaa kansainvälisen teoriaa löytyy runsain mitoin kaikkialta maailmasta ja maailmanhistoriasta. Esimerkiksi muinaisen Intian Kautilya on varsin tuttu, joskin harvoin viitattu hahmo alan kirjallisuudessa. Kiinalaiset Han Fei Zi ja Lordi Shang tai Mo Zi ovat ehkä vähemmän tunnettuja, ja muinaisen Iranin Zarathustra/Zoroaster vieläkin vähemmän. Esimerkiksi viimeksi mainittu kuitenkin liittyy oleellisella tavalla kysymykseen (kansainvälisten) sopimusten valvonnasta ja noudattamisesta, joista ainakin jälkimmäinen normi lienee välittynyt läntiseen kulttuuriin roomalaisten kautta.

Tuskin missään tämä vieraiden uskontojen tai kulttuurien torjunta näkyy selvemmin kuin englantilaisen koulukunnan ajattelussa. Kansainvälisen yhteisön säännöt ja institutiot saavat sen valossa puhtaasti eurooppalaisen merkityksen. Historialliset tarkastelut tosin viittaavat – mutta vain ohimennen – muualla havaittuihin diplomaattisiin tai muihin vastaaviin käytäntöihin, mutta nuo elementit unohtuvat heti kun aletaan puhua ”kansainvälisen yhteisön” alueellisesta laajentumisesta. Siinä eurooppalaiset määrittelevät, mikä on hyvää ja oikeaa kansainvälistä yhteisöä rakentavaa perinnettä ja samalla oikeuttavat sumeilematta eurooppalaisen imperialismin ja laajentumispolitiikan.

Yksi mielenkiintoinen torjuntastrategia on nähdä vieraiden kulttuurien politiikan ja kansainvälisen teoria uskontona samassa merkityksessä kuin kristinuskko ymmärretään uskonnoksi. Silloin se voidaan unohtaa tai sivuuttaa tietoisesti. Tämä on estänyt esimerkiksi demokratian juurien etsimisen Antiikin Kreikan ulkopuolelta (vaikkapa Intiasta tai pakanallisen ajan pohjoismaista), ja viime aikoihin asti ei-läntisen kansainvälisten suhteiden (Non-Western IR) traditioiden tai nykymuotojen vakavan pohdinnan.

Käsitykseni mukaan vain yksi ”vieras” uskonnollinen/yhteiskunnallinen traditio on läpäissyt, tosin vain hetkeksi, tämän suojamuurin. Kysymyksessä on Gandhin edustama väkivallattoman vastarinnan oppi. Tutkijoista Gandhia ovat selvimmin seuranneet norjalaiset Johan Galtung ja Arne Naess, poliittista hahmoista Martin Luther King Jr. Poikkeus kuitenkin vahvistaa säännön: buddhalaisen perinnön lisäksi Gandhi rakensi oppinsa ja toimintansa myös varhaiskristillisyyden ja Jeesuksen opetusten varaan.

Kansainvälisen oikeuden piirissä on jo pidemmän aikaa käyty keskustelua uskonnon ja myös ei-läntisten uskontojen ja kulttuurien vaikutuksesta kansainvälisen oikeuden kehitykseen. Tuntemistani tieteenaloista poliittinen maantiede on kuitenkin pitänyt eniten huolta tieteenalan tilan kartoituksesta eri maissa ja maanosissa. Tosin pääpaino on ehkä siinäkin ollut läntiseen tapaan määritellyssä poliittisessa maantieteessä ja geopolitiikassa. En ainakaan ole nähnyt missään esitetyn esimerkiksi Kautilyaa koskevaa geopolitiittista tulkintaa.

Uskontojen muurin ylittävistä yrityksistä kansainvälisten suhteiden tieteenalaa lähimäksi tulevat ehkä Westermarckin koulukunnan tutkimukset, ja niistä erityisesti Rudolf

Holstin väitöskirja (1913) *The Relation of War to the Origin of the State*, sekä Ragnar Numelinin eräät kirjoitukset, joista tärkein on *Vihreä oksa* (1941, ilmestynyt myöhemmin englanniksi nimellä *The Origin of Diplomacy*).

Kansainvälisten suhteiden poliittisella teologialla voisi olla paljon annettavaa ja sa-
nottavaa tieteenalan uskonnollisten lähtökohtien ja siihen liittyvän eurosentrismin (ja
englantilaisen koulukunnan brittisentrismin) purkamisessa. Westermarckin, Holstin ja
Numelinin työ ansaitsee jatkajansa.

Oulussa 29.9.2008

VILHO HARLE